

# Ο Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Ο Ν. ΜΟΥΖΕΛΗΣ, Ο Ν. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ ΚΑΙ Ο Γ. ΧΑΜΠΕΡΜΑΣ

## ΝΙΚΗΤΑΣ ΛΙΟΝΑΡΑΚΗΣ

Η μακαριότητα η οποία διέπει την καθημερινή επίσημη δημόσια ζωή και την πολιτική, είναι απίστευτη!

Την ίδια στιγμή που οι αλλαγές στα δεδομένα τόσο της πολιτικής, όσο και της διακυβέρνησης, ανατρέπουν όλα τα έως χθες αυτονόητα!

Και να πεις πως κανένας δεν μιλάει; Να πεις ότι η μόνη φωνή προέρχεται από την θεσμική ομοφωνία του Καναλιού της Βουλής; Να πεις ότι όλοι παρασύρονται από ζητωκραυγές υπέρ της «νέα διακυβέρνησης», από πάθος κατά της «επάρατης δεξιάς», από έμπνευση κατά του «νεοφιλελεύθερου δικομματισμού» ή από διλήμματα για «τα πέντε κόμματα και τις δύο πολιτικές»;

Τίποτα από αυτά. Απλώς ένας ηγεμονικός, παλαιομερολογίτικος λόγος κυριαρχεί στον δημόσιο πολιτικό διάλογο που εφησυχάζει μακαρίως (με ελάχιστες, αλλά φωτεινές εξαιρέσεις), ενώ το διαφορετικό αγνοείται και οι ισχυρές φωνές που δείχνουν το φεγγάρι περνούν απαρατήρητες. Γιατί υπάρχουν δάκτυλα που δείχνουν το φεγγάρι! Κυρίως στο χώρο της επιστήμης. Και προκαλούν απορία, οι ανόητοι της πολιτικής που εξακολουθούν να βλέπουν το δάκτυλο! Και, συχνά, ούτε αυτό!

Ας σταθούμε σε λίγες από τις πολλές φωνές επιστημόνων που δείχνουν το φεγγάρι τεκμηριώνοντας έναν λόγο που μοιάζει ακόμα αιρετικός.

### Οι ανατροπές

**Α.** Ένα πρώτο ζήτημα αφορά τους πρωταγωνιστές. Αυτούς, δηλαδή, που συμμετέχουν στο πολιτικό παιχνίδι.

Ο Γ. Παπαδημητρίου είναι ένας από αυτούς που δικαιούται να ομιλεί. Επιφανής συνταγματολόγος, «υπηρέτης» των θεσμών, καθηγητής στη Νομική Αθηνών, τέως σύμβουλος του Κ. Σημίτη. Και ανοικτός στα μηνύματα των καιρών! Εδώ και καιρό, δείχνει να αμφισβητεί βασικά «αυτονόητα» της πολιτικής.

Προσοχή, έγραψε! Εδώ τίποτα πλέον δεν είναι, όπως φαίνεται. Συμμετέχουμε σε κόμματα, ψηφίζουμε στις εκλογές, μας διοικεί η δημόσια διοίκηση και εμείς –αλλά και αυτοί– πιστεύουμε, ότι επειδή το πολιτικό σύστημα «διατηρεί την αρχαϊκή μορφή του» και οι θεσμοί του «παραμένουν σχεδόν αναλλοίωτοι» (1), όλα είναι όπως τα βρήκαμε. Έτσι μας εξηγεί το πανεπιστήμιο. Αυτό ισχυρίζονται οι πολιτικοί. Σ' αυτό επιμένουν τα κόμματα, που θεωρούν ότι εξακολουθούν να μονοπωλούν την πολιτική. Το ίδιο ισχυρίζονται οι κυβερνήσεις (όλες οι κυβερνήσεις). Σε αυτό ομνύουν οι δημοσιογράφοι του πολιτικού ρεπορτάζ (και της κρατικολαγνείας). Και, όμως, δεν είναι έτσι. Πολλά έχουν αλλάξει.

- Οι συνθήκες του πολιτικού παιχνιδιού, διατηρούνται μεν, «διατηρούνται, όμως, συνήθως, μόνο κέλυφος»!
- Στο εσωτερικό τους –αλλά και γύρω τους– γίνεται χαμός. «Κυοφορούνται διαφοροποιήσεις που αναπροσδιορίζουν την βαθύτερη ουσία τους». Προσοχή. Όχι την επιφάνεια, «την βαθύτερη ουσία τους»!
- Πάρτε για παράδειγμα τους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς. Οι παραδοσιακές οπτικές διατείνονται, ότι «διέπονται –κατά κανόνα– από τις παραδοσιακές ρυθμίσεις». Και όμως. «Έχει διαφοροποιηθεί σε πολλά σημεία η ίδια η ουσία τους»!
- Άλλο παράδειγμα. Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία. «Οι θεσμοί της, χάνουν έδαφος και η αυτάρκειά τους φαίνεται να ανήκει στο παρελθόν»!
- Στον δημόσιο χώρο, εκεί δηλαδή, που «έπαιζαν» μόνο το κράτος και τα κόμματα, σήμερα «παίζουν» και άλλοι παίκτες. Και το κυριότερο. «Άρχισε να διαμορφώνεται ένας νέος δημόσιος χώρος, επέκεινα των παραδοσιακών θεσμών»!
- Οι νέοι παίκτες είναι «οι πολίτες που έχουν αναπτύξει νέες πρακτικές και δημιούργησαν εν σπέρματι νέους κοινωνικούς θεσμούς ... οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) ... τα ποικιλώνυμα δίκτυα που συγκροτούνται σε υπερεθνικό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο».
- Ας μην φανταστεί κανείς, ότι τα μη κρατικά αυτά υποκείμενα ζουν στο περιθώριο. Τείνουν «να καταλάβουν αυτό τον νέο δημόσιο χώρο και να τον αξιοποιήσουν» με βάση τις δικές τους, αυτόνομες από τα κόμματα και το κράτος, επιδιώξεις!
- Ως προς τον αριθμό τους. «Φυτρώνουν σαν μανιτάρια .... αποδεικνύονται σε νέους πρωταγωνιστές στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι ... και τείνουν να γίνουν βασική συνιστώσα σε περιοχές όπως περιβάλλον, ανθρώπινα δικαιώματα, προστασία καταναλωτών, αντιρατσισμός κ.λπ)».

**Β.** Δεύτερο ζήτημα, η ίδια η ικανότητα των παραδοσιακών υποκειμένων της πολιτικής να ανταποκριθούν στον θεσμικό ρόλο τους.

Ο Νικήτας Λιοναράκης είναι δημοσιογράφος. Διδάσκει στην Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης. Διατέλεσε πρόεδρος της «Επιτροπής για τις ΜΚΟ» στο Υπ. Εξωτερικών και είναι αντιπρόεδρος της Greenpeace. Μέλος της Συντακτικής Επιτροπής των Συγχρόνων Θεμάτων.

Ο Ν. Μουζέλης δεν διακρίνεται για τις αντικοινοβουλευτικές απόψεις του. Κοινωνιολόγος, καθηγητής σε ένα από τα καλύτερα πανεπιστήμια του κόσμου και φίλος του πρώην πρωθυπουργού. Και, όμως είναι πολύ απαισιόδοξος, ως προς τις διαπιστώσεις του, για την ικανότητά των κομμάτων να ανταποκριθούν στην πρόκληση των μεταρρυθμίσεων.

Ο Ν. Μουζέλης επανειλημμένα καταθέτει και τεκμηριώνει την άποψη περί αδυναμίας των μεταρρυθμίσεων και του εκσυγχρονισμού στην Ελλάδα, εξ αιτίας ενός φαινομένου που ο ίδιος ονομάζει «κομματικοκρατία» (2)! Απέναντι σε αυτό, προτείνει μία συνταγή που δεν υπήρχε στα κατάρσιχα των θεμελιωτών της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Την ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών! Και, ως τρίτο, συμβουλεύει κάτι –φαινομενικά– ανήκουστο. Τον «αυτοπεριορισμό των κομμάτων»!

Η κομματικοκρατία, φρονεί, αποτελεί ένα είδος κομματικής εξουσίας που ελλοχεύει στην Ελλάδα και αποτελεί το μείζον εμπόδιο για κάθε μεταρρυθμιστικό σχέδιο. Διατύπωσε δε την άποψη, ότι το είδος της εξουσίας που ασκούν τα κόμματα –όλα τα κόμματα και επειδή είναι κόμματα– δεν εγγυάται αφ' εαυτού τις μεταρρυθμίσεις που βελτιώνουν τη ζωή μας (κάτι που με παρεμφερείς οπτικές αναδεικνύουν και οι συνάδελφοί του Χ. Τσούκας, Δ. Παπούλιας, πρόσφατα ο Θ. Πελαγίδης κ.λπ.).

- «Με την κομματικοκρατία εννοώ την τάση των κομμάτων να διεισδύουν και να υποσκάπτουν τις αυτόνομες λογικές όλων των θεσμικών χώρων της ελληνικής κοινωνίας, από τα επαγγέλματα και τα σπορ μέχρι το πανεπιστήμιο και την τέχνη».
- Η συνταγή του για την αντιμετώπιση της κομματικοκρατικής κυριαρχίας, είναι ανατρεπτική. «Απαιτεί την ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών» (ο ίδιος επιμένει και στην πάταξη της «αγοροκρατίας»).
- Άρα δεν είναι «το σύστημα ΠΑΣΟΚ», η «επάρματος δεξιά», ο «δικομματισμός» ή «οι εχθροί του λαού» ο ένοχος για την αποτυχία των μεταρρυθμιστικών σχεδίων. Και ας ψάχνουν εκεί η ΝΔ, το ΠΑΣΟΚ, ο Συνα και το ΚΚΕ (κατά σειρά).
- Και για όσους δεν κατάλαβαν πώς θα γίνει κάτι τέτοιο, το εξηγεί. «Με μερικό πέρασμα και «εξουσιών» και «λειτουργιών» και «πόρων» από τα κόμματα στην κοινωνία των πολιτών». Μόνο έτσι «θα πάψουν να αποικιοποιούν την κοινωνία των πολιτών».
- Αλλά και η γενικότερη λύση δεν είναι άλλη από την μεταβίβαση αρμοδιοτήτων και εξουσιών από τα κόμματα στην κοινωνία των πολιτών! Ως που οραματίζεται να φτάνει αυτή η μεταβίβαση; «Προς το παρόν η κοινωνία των πολιτών δεν πρέπει να υποκαταστήσει τους βασικούς αντιπροσωπευτικούς θεσμούς». Ας προσεχθεί η ορολογία. Μόνο «προς το παρόν» δεν μπορεί να υποκαταστήσει τους βασικούς. Και εξ αντιδιαστολής. Μπορεί από σήμερα η κοινωνία των πολιτών να υποκαταστήσει τους μη βασικούς!
- Ο Ν. Μουζέλης δείχνει να συμφωνεί απολύτως με τον Γ. Παπαδημητρίου και ως προς τον αριθμό και την σημασία των φορέων της κοινωνίας των πολιτών. «Η φωτεινή πλευρά του φεγγαριού υπάρχει πλέον». Την δεκαετία του '90 προέκυψε «μία ραγδαία άνοδος της παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών», «ιδρύθηκαν δεκάδες χιλιάδες ΜΚΟ», πολλαπλασιάζονται οι Ανεξάρτητες Διοικητικές Αρχές, «εκατομμύρια πολίτες σε όλο τον κόσμο συμμετέχουν μέσω αυτών στην πολιτική και όχι μέσα από τα κόμματα» (3).
- Το τοπίο που περιγράφει, πατάει σε μία λέξη-κλειδί. Την επαναλαμβάνει πολλές φορές και άλλες τόσες έχει επισημάνει τη σημασία της. Ζητούμενο για να προωθηθούν οι μεταρρυθμίσεις και για να συνεχίσει να αναπτύσσεται η δημοκρατία, είναι ο «αυτοπεριορισμός των κομμάτων» και η εγκατάλειψη ζωτικού χώρου για την ανάπτυξη των ΜΚΟ!

Γ. Οι Ανεξάρτητες Διοικητικές Αρχές αποτελούν προσφιλές θέμα των

επιστημόνων που αναζητούν εμπλουτισμό της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας! Και προβάλλονται, ως σημαντικός μηχανισμός της κοινωνίας πολιτών. Θα έπρεπε, λοιπόν, να περιβάλλονται με την αποδοχή των κομμάτων και να απολαμβάνουν υποστήριξης από την πολιτεία. Δεν είναι, όμως, έτσι, μοιάζει να λέει ο της παρέας των «Συγχρόνων Θεμάτων», συνταγματολόγος Ν. Αλιβιζάτος. Καινοτόμος πάντα, υπήρξε από την αρχή υποστηρικτής των αναγεννητικών στοιχείων που φέρνουν οι Ανεξάρτητες Αρχές, ενώ δεν παρέλειψε να εξασφαλίσει ιδίαν πείρα με την προσωπική συμμετοχή του σε μία από αυτές (Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης). Για τον πολιτικό τους ρόλο, η θέση του είναι σαφής. «Η κάθε μία από αυτές διεκδικεί μερίδιο εξουσίας» που παραδοσιακά ανήκε στην αρμοδιότητα των κομμάτων, της Βουλής και της δημόσιας διοίκησης. Και όλες, επίσης, έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό. Δεν υπάγονται στον ιεραρχικό έλεγχο της κυβέρνησης»(4).

Τρίτο ζήτημα, λοιπόν, είναι το φαινόμενο της αμφισβήτησης –η οποία συχνά μπορεί να εκληφθεί και ως υπονόμηση– των ανεξάρτητων οργάνων που ασκούν εξουσία και δεν υπάγονται στον ιεραρχικό έλεγχο της κυβέρνησης. Η ομολογία του τέως υπουργού της Ν.Δ. Απ. Κράτσα, ότι «έτσι όπως πάμε με τις ανεξάρτητες αρχές σε λίγο τα υπουργεία δεν θα έχουν καμία εποπτεία και ο υπουργός θα έχει μόνο το υπουργικό του αυτοκίνητο», θα μπορούσε να αποτελεί μόνο μια γραφική έκρηξη (5).

Όστόσο ο Ν. Αλιβιζάτος, ο οποίος επίσης ποτέ από όσο τον θυμάμαι δεν εμφάνισε αντικοινοβουλευτικές διαθέσεις, θεωρεί ότι το ζήτημα είναι περισσότερο επικίνδυνο και η αμφισβήτηση δεν εκπορεύεται μόνο από κάποιες γραφικές κοινοβουλευτικές φιγούρες.

- «Η ύπαρξη αυτών των Αρχών, ενοχλεί και εξοργίζει» τους φορείς της κλασσικής πολιτικής, γράφει (4).
- Οι πολιτικοί μιλούν με απαξιωτικό τρόπο γι' αυτές. «Υβρίδια», τις χαρακτηρίζει ο εισηγητής του ΠΑΣΟΚ, στη συζήτηση για την συνταγματική αναθεώρηση. «Μορφώματα», ο της ΝΔ. «Συνταγματική ανωμαλία», ένας άλλος. «Παρέκκλιση και απόκλιση» από τις αρχές της δημοκρατίας, ένας τέταρτος (4)!
- Και η υπονόμηση πάει σύννεφο. Ο Ν. Αλιβιζάτος εξαντλεί το κατηγορητήριο. «Υποπτοι χειρισμοί» επιφυλάχθηκαν για το Ραδιοτηλεοπτικό! «Αδράνεις και παραλείψεις», για την Επιτροπή Ανταγωνισμού! Όχι και τόσο «αξιόπιστος τρόπος», η συνταγματική πρόβλεψη της ανάδειξής τους (4)!
- Για να συνεχίσουν να ακούγονται «κομμάτων εγκώμια», προειδοποιεί, τα ίδια πρέπει «να αποβάλλουν δια παντός κάθε τάση μονοπώλησης της πολιτικής αλλά και της εξουσίας, να σεβαστούν και τις άλλες συλλογικότητες (σ.σ. εννοεί τις μη κρατικές), να μάθουν να συνυπάρχουν με αυτονομίες». Άλλωστε «οι Αμερικανοί έδειξαν, ότι την πολιτική δεν την παράγουν μόνο τα κόμματα» (6)!
- Θέτοντας, λοιπόν, «ζήτημα αρχών ή αρχής» για τα κόμματα, θέτει ένα σαφές ερώτημα. «Αν οι πολιτικοί μας δυσπιστούν απέναντι στους θεσμούς που το μοντέρνο συνταγματικό κράτος έχει ανακαλύψει για να αντισταθμίσει την παντοδυναμία της εκάστοτε κομματικής πλειοψηφίας, καλό θα ήταν να μην υποκρίνονται ότι αναγνωρίζουν το έργο τους» (4)!

Δ. Καλά όλα αυτά, θα εξακολουθούσαν να επιμένουν οι δύσπιστοι. Αλλά όλα τα προηγούμενα, ενώ πράγματι έχουν αναδείξει σημαντικά πολιτικά ζητήματα, περιορίζονται στα κόμματα και στον τρόπο λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης. Εκεί, ίσως, να υπάρχουν προβλήματα δυσλειτουργίας και ανάγκες προσαρμογής. Οι όποιες, όμως, αλλαγές που καταγράφει η επιστήμη, δεν αμφισβητούν τις σταθερές της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Δεν αμφισβητούν την έννοια της πολιτικής, ούτε την ανάλογη της διακυβέρνησης.

Στην πραγματικότητα, πέρα από τις παραπάνω επισημάνσεις, άλλοι αναλυτές θέτουν και ζητήματα που αμφισβητούν την ίδια την γνωστή έννοια της πολιτικής και την ανάλογη της διακυβέρνησης!

Ζούμε σε εντελώς νέες συνθήκες, ισχυρίζεται ο γνωστός αριστερός φιλόσοφος, Γ. Χάμπερμας. Και στο καινούργιο του βιβλίο για τον «Μετα-εθνικό αστερισμό» (εκδ. Πόλις), μας εισάγει σε αυτές τις νέες συνθήκες!

- Ο Χάμπερμας εισάγει ένα νέο όρο. Με καταλυτικές επιπτώσεις στην αντίληψη για την πολιτική και την διακυβέρνηση. Ο όρος αυτός είναι η «αυτονομοθεσία»! Θέτει θέμα πολιτών στις αναπτυσσόμενες χώρες, των οποίων η καθημερινή πρακτική τους μετατρέπεται σε «αυτονομοθετούμενους»! Προσπερνώντας αναρχικούς, ονειροπόλους, νεοφιλελεύθερους και εναλλακτικούς, οι οποίοι ποτέ δεν διανοήθηκαν ότι η υπόθεση της πολιτικής μπορούσε να εξατομικευτεί και να φτάσει τόσο μακριά, εισάγει έναν όρο που ανοίγει καινούργια πανιά στην ανθρώπινη ιστορία.
- Δεν είναι, όμως, απλώς ένας ακόμα νεορομαντικός. Αποφαίνεται ότι η δυνατότητα για «αυτονομοθεσία» είναι «ώριμη δυνατότητα» και συζητάει σοβαρά την ανάγκη να εκληφθεί ως «νομική έννοια» που «πρέπει να αποκτήσει πολιτική διάσταση και να διευρυνθεί στα μέτρα μιας κοινωνίας που επενεργεί δημοκρατικά στον εαυτό της».
- Αν, όμως, δεχτούμε ότι πρέπει να εκληφθεί ως «νομική έννοια» και να αποκτήσει «πολιτική διάσταση», πρώτα θα πρέπει να κοιτάξουμε τη φαρέτρα. Οι κοινωνίες μας αγνοούν «πώς γίνεται πολιτική με ΜΚΟ», αγνοούν «πώς συμβαίνουν μη αντιπροσωπευτικές μορφές πολιτικής», αγνοούν μεθόδους πολιτικής συνευθύνης κράτους και κοινωνίας πολιτών!
- Ποιοι μπορεί να είναι οι φορείς αυτής της δυνατότητας «αυτονομοθεσίας»; «Οι μετατοπίσεις αρμοδιοτήτων από το εθνικό στο υπερεθνικό επίπεδο, ανοίγουν ασφαλώς χάσματα νομιμότητας. Πλάι στις διεθνείς οργανώσεις, αποκτούν επιρροή και οι ΜΚΟ που είναι ενταγμένες στο δίκτυο των άτυπων φορέων διευθέτησης».
- Εγκαλεί όσους αρνούνται την «οικοδόμηση μιας παγκοσμιοποιημένης πολιτικής», ως ανίκανους να αντιληφθούν πως «μια κοινωνία μπορεί να διαιρεθεί στους τομείς της». Και εισάγει νέο όρο, την «αυτοδιεκπεραίωση», για να περιγράψει την ήδη εξελισσόμενη παγκοσμιοποίηση της κοινωνίας των πολιτών «μέσα από μεταεθνικά δικτυώματα».
- Εισάγει, όμως, και τρίτο όρο. Σε συλλογικό επίπεδο, αυτή τη φορά. «Για να απαντήσουμε στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης, πρέπει να αναπτύξουμε νέες μορφές αυτοδιεύθυνσης της κοινωνίας».
- Μα γιατί της κοινωνίας και όχι του κράτους, θα ρωτήσει κάποιος; Διότι οι κάθε λογής ΜΚΟ έχουν ήδη προχωρήσει! Με «οριζόντιες σχέσεις ανταλλαγών και επικοινωνίας που αποκαθίστανται μεταξύ αποκεντρωμένων φορέων λήψης αποφάσεων μέσω αγορών, μεταφορικών γραμμών, επικοινωνιακών δικτύων κ.λπ. σταθεροποιούνται συνεχώς μέσα από ακολουθίες πράξεων που αποδείχθηκαν αποτελεσματικές και αξιολογήθηκαν θετικά».
- Που οδηγεί η «αυτονομοθέτηση»; «Αλλάζει τους ορίζοντες του κόσμου», τα «μάτια των δικτύων της κοινωνικής ένταξης, τα περιθώρια της για διαφορετικούς τρόπους ζωής και ατομικούς σχεδιασμούς της ζωής».
- Και γιατί είναι πολιτική η «προσωπική στάση ζωής», ή οι νέου τύπου «κοινωνικές δράσεις» ή ο κόσμος που οικοδομούν οι ΜΚΟ; Γιατί τίθεται ζήτημα «αυτονομοθέτησης» για γνωστές από το παρελθόν και πάντα περιθωριακές δράσεις; «Η διάλυση των εξαρτήσεων» από τον «ενοποιημένο κόσμο, οδηγεί τα άτομα σε διευρυμένα περιθώρια επιλογής. Τους ανοίγει τα μάτια και ταυτόχρονα αυξάνει τον κίνδυνο να κάνουν λάθη. Ο καθένας έρχεται αντιμέτωπος με την ελευθερία του, που τον κάνει να σταθεί στα δικά του πόδια και τον απομονώνει από

τους άλλους, αναγκάζοντάς τον να δει τα συμφέροντά του στο πλαίσιο μιας λογικής σκοπιμότητας. Έτσι, όμως, είναι σε θέση να δημιουργεί νέους κοινωνικούς δεσμούς και νέους κανόνες συμβίωσης..... Ο διαλυμένος από την πίεση του ανοίγματος κόσμος ζωής θα ξανακλείσει. Τώρα, όμως, οι ορίζοντες είναι περισσότερο διευρυμένοι».

- Και για όσους επιμένουν, ότι τελικός παραλήπτης του μηνύματος που στέλνει ο Χάμπερμας είναι οι υπάρχοντες φορείς πολιτικής, διευκρινίζει. «Πρώτοι αποδέκτες του αιτήματος για εκ νέου ρύθμιση της παγκόσμιας κοινωνίας.... Δεν είναι οι κυβερνήσεις, αλλά οι πολίτες και τα κινήματα των πολιτών».

### **Και κάτι ακόμα ... Ένα εύλογο συμπέρασμα.**

Οι ανατροπές είναι εμφανείς. Ποιο είναι, όμως, το «κάτι ακόμα...» που υπονοεί ο υπότιτλος;

Το «κάτι ακόμα» προέκυψε πλάι στην ... πισίνα της «αυτόνομης» επικράτειας που διατηρεί στα Ν. Στείρα, ο φίλος, δημιουργός της **Greenpeace** στην Ελλάδα και έγκριτος νομικός. Ο Παν. Κανελλάκης.

Είχα αφοσιωθεί στο έντυπο που εξέδωσαν δύο ΜΚΟ. Η **Κίνηση Πολιτών για μια Ανοικτή Κοινωνία** (Λ. Κύρκος, Θ. Παπαλεξόπουλος κ.ά) και η **Κίνηση Πολιτών για την Παρέμβαση** (Ν. Μουζέλης, Π. Βασιλόπουλος κ.ά). Το έντυπο περιλάμβανε τις ομιλίες με ταυτόσημο θέμα, «Η Κοινωνία των Πολιτών και η Δημοκρατία τον 21ο Αιώνα», των πολιτικών αρχηγών Κ. Σημίτη, Κ. Καραμανλή και Ν. Κωνσταντόπουλου (έτος 2001). Το ξαναδιάβασμα με είχε εντυπωσιάσει. Μόλις τέσσερα χρόνια πριν και οι ομιλίες, αν και καινοτόμες για την εποχή τους, σήμερα φάνταζαν παρωχημένες, αμήχανες και –με τα σημερινά δεδομένα– «λίγες». Μέσα σε τέσσερα μόλις χρόνια το θέμα ωρίμασε, τα κόμματα στις εκλογές του 2004 διατύπωσαν εντυπωσιακές θέσεις υπέρ των ΜΚΟ, ο Γ. Παπανδρέου διαβαίνει τον Ρουβίκωνα και θέτει θέμα «συμμετοχικής δημοκρατίας» με ευρύτερο ρόλο για τις ΜΚΟ, ενώ και ο ρόλος της Κοινωνίας των Πολιτών τοποθετείται πλέον πολύ υψηλά σε κάθε δημόσιο διάλογο. Εξέφραζα, λοιπόν, μεγαλοφώνως τον εντυπωσιασμό μου για τις τεράστιες αλλαγές που μεσολάβησαν σε τέσσερα μόλις χρόνια, ο Π. Κανελλάκης ζήτησε να του εξηγήσω και εγώ του εξήγησα περίπου αυτά που έλεγαν τότε οι πολιτικοί αρχηγοί.

«Άδικα θεωρείς τις θέσεις τους «λίγες», μου εξήγησε. «Εξέφραζαν απλώς τα όσα είχαν υποχρέωση, από το Σύνταγμα, να πουν. Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία του Συντάγματος, προβλέπει κόμματα, δημόσια διοίκηση, κράτος. Δεν προβλέπει κάποιον ειδικό ρόλο για τις ΜΚΟ. Απλώς τις αναγνωρίζει και τις προστατεύει. Για να έχουν, όμως, έναν περιθωριακό και όχι πολιτικό ρόλο. Για να υπάρχουν, αλλά να μην διανοηθούν να διεκδικήσουν δημόσιες ευθύνες. Και αυτοί, τότε, στην πρώτη επαφή κομμάτων με τις νέες πραγματικότητες, περιορίστηκαν στα αυτονόητα. Στα όσα προέβλεπε το Σύνταγμα»!

Είχε δίκαιο. Στην πραγματικότητα το 2001 δεν θα μπορούσαν, χωρίς να κατηγορηθούν ως υπονομευτές της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, να σκιαγραφήσουν έναν αυξημένο ρόλο για μη αντιπροσωπευτικά και μη κρατικά υποκείμενα.

Στον γυρισμό στην Αθήνα σκεφτόμουν συνεχώς τα όσα μου είχε πει Π. Κανελλάκης. Και μια νέα σκέψη άρχιζε να κλωθογυρίζει στο μυαλό μου.

Αν είχε δίκαιο ο φίλος μου, τότε ο Γ. Παπαδημητρίου σήμερα θα πρέπει να συνεχίζει να ανιχνεύει ζητήματα στα όρια του Συντάγματος. Το ίδιο θα πρέπει να κάνει και ο Ν. Μουζέλης. Το ίδιο και ο Ν. Αλιβιζάτος. Το ίδιο και ο Γκ. Χάμπερμας (αυτός, ως προς το ανάλογο με το δικό μας, γερμανικό Σύνταγμα). Και καλά ο καθένας μόνος του. Η ατομική ανίχνευση, ακόμα και στην καλύτερη περίπτωση, παραμένει μερική. Το άθροισμα, όμως, όλων των απόψεων μαζί; Εάν το δούμε ως, περίπου, ενιαία νέα οπτική (το τελευταίο με αρκετή δόση υποκειμενισμού και, φυσικά, άνευ αδείας των εκφραστών τους);

Και εάν σε αυτό προστεθούν οι –μειοψηφικές ακόμα– αλλά πάντως πολλές ανάλογες οπτικές άλλων θεωρητικών; Εάν, λοιπόν, ούτως οφείλουμε να βλέπουμε τα πράγματα, θα πρέπει να συντρέχουν και κάποια ακόμα αποτελέσματα.

- Μήπως, οι εν λόγω, σκιαγραφούν κάτι που θα μπορούσε να μοιάζει με κατευθυντήριες γραμμές ενός διαφορετικού, περισσότερο προωθημένου Συντάγματος;
- Ή για να το διατυπώσω διαφορετικά. Μήπως τα όσα καταθέτουν, συγκροτούν ήδη τις κατευθυντήριες γραμμές (αλήθεια έτσι τις ονομάζουν οι συνταγματολόγοι;) ή τα τροχιοδεικτικά βλήματα για ένα διαφορετικό αυριανό Σύνταγμα;

Και δεν εννοώ διάφορες ουτοπίες περί άμεσης ή συμβουλευτικής δημοκρατίας κ.λπ. Στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία, αναφέρομαι. Σε αυτήν που, δίκην Προκρούστη, συμπίεζεται πλέον στις απλοϊκές δομές ενός, ξεπερασμένου στην πράξη, ιεραρχικά οργανωμένου κράτους με πυραμιδοειδή χαρακτήρα, αντίστοιχου μεν με τις απλοϊκές κοινωνίες του 18ου, του

19ου και των αρχών του 20ού αιώνα; Το κράτος αυτό, όμως, δεν φαντάζει καθόλου αντίστοιχο με αυτά που ανιχνεύουν οι τέσσερεις. Και ουδόλως προβάλλει, ως συμβατό, με την αντιπροσωπευτική δημοκρατία την εποχή της κοινωνικής πολυπλοκότητας και της πολιτικής συνθετότητας!

#### ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Οι απόψεις του Γ. Παπαδημητρίου, προέρχονται όλες από άρθρο του στο Βήμα 13/7/2003.
2. Σε άρθρα του στο Βήμα 29/6/2003 και 6/7/2003,
3. Απόψεις δημοσιευμένες στα τεύχη 5, 7 και 8 του περιοδικού Κοινωνία Πολιτών (από κοινού με τον Π. Βασιλόπουλο).
4. Όλες οι απόψεις του Ν. Αλιβιζάτου (πλην της παρακάτω) περιλαμβάνονται σε άρθρο του, στα Νέα 23/3/2001.
5. Εφημερίδες, 10/7/1992
6. Δημοσιευμένο στο «Αβέβαιος Εκσυγχρονισμός», Ν. Αλιβιζάτος, εκδ. Πόλις.